

Anmeldelser

Finn Gad: Grønlands historie. I: Indtil 1700; II: 1700–1782. Kbh., Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, 1967–69. 461 + 760 s. – Fire detailkomplekser i Grønlands historie 1782–1808, ibid. 1974, 283 s.

Tidligere har interesserede i Grønlands historie været henvist til enten ret summariske oversigtsfremstillinger eller til at orientere sig inden for en omfattende, men spredt tidsskriftslitteratur. Ligesom mange andre har lektor Finn Gad følt savnet af en dokumenteret og mere detaljeret fremstilling, der samtidig kunne fungere som håndbog; og det er dette formulerede mål, forfatteren har sat sig med det foreliggende værk. I højere grad end de fleste har lektor Gad haft forudsætningerne for at realisere dette mål. Ni års ophold på Grønland, rejser til forskellige dele af kysten, stor belæsthed og en dyb interesse og forståelse for emnet har givet skildringen det præg af selvsyn, viden og engagement, der i så høj grad er medvirkende til at gøre værkets to foreliggende bind læseværdige.

I bind I, der omfatter tiden indtil 1700, er hovedvægten lagt på eskimokulturerne og det norrøne Grønland. Forfatteren understreger indledningsvis, at han ikke føler sig tilstrækkelig kyndig til at tage stilling til den ret omfattende eskimoarkæologiske forskning, som endvidere foreligger i form af et betydeligt antal enkeltafhandlinger; og en faglig vurdering af disse afsnit må selvsagt gives af dette fags udøvere. Det må dog fremhæves som en fortjeneste ved værket, at Finn Gad ikke er vejet tilbage fra at søge at give en syntese, men tværtimod – med de nødvendige forbehold – har givet en fyldig orientering om de eskimoiske fangersamfund og deres vandringer. Takket være denne indsats har det været muligt at kunne behandle eskimo- og nordbokulturerne sideløbende og gensidigt belysende.

Sidemæssigt optager behandlingen af nordbokulturen den største plads, hvilket formentlig både afspejler forskningssituationen og forfatterens eget engagement. På grundlag af skriftligt og arkæologisk materiale – hvor forfatteren demonstrerer sin fortrolighed også med det senest udkomne – får læseren en indgående skildring og diskussion af begivenheds-

forløbet fra Erik den Rødes kolonisering 982, over den første landnamstid, Vinlandsrejserne, kristendommens indførelse og kirkens konsolidering, over århundrederne med aftagende handelssamkvem med Europa, og frem til nordbokulturens undergang i 1400-tallets slutning. Inden for rammerne af dette begivenhedsforløb giver forfatteren endvidere en detaljeret beskrivelse af dette samfunds struktur og levevis. Der er tale om en velskrevet og levende skildring. Man mærker forfatterens fortælleglæde og hans evne til at tegne en situation og et billede; og man nyder godt af hans intime kendskab til landet. Der er ingen tvivl om, at disse afsnit vil få en stor læserkreds. Derimod kan det måske på baggrund af den i øvrigt så åbne og ræsonnerende fremstillingsform undre, at forfatteren ikke – eller praktisk taget ikke – har delagtiggjort læseren i sine overvejelser over de forskellige kildegrupper og deres indbyrdes relationer, og over de problemer, som brugen af dem rejser.

Den arkæologiske problematik berøres ganske vist, men yderst kort. Derimod er problemerne omkring de sent affattede sagaers pålidelighed ikke behandlet. Overfor det omfattende sagastof om Grønland forholder forfatteren sig udvælgende; men det fremgår ikke, hvilke udvælgelsesprincipper, han har lagt til grund. Nok ræsonnerer han løbende om de enkelte oplysningers sandsynlighed, og mange ræsonnementer forekommer plausible; men hvor der forekommer uoverensstemmelse imellem de enkelte kilder, bliver der foretaget et valg. Som påvist af Inge Skovgaard-Petersen (i en anden sammenhæng (HT 12. r. III, 1969, s. 564–66)) foreligger der eksempelvis tre forskellige og indbyrdes modstridende oplysninger om Erik den Rødes holdning til kristendommen. Forfatteren er da heller ikke (s. 55–56) blind for disse uoverensstemmelser. I teksten vælger han imidlertid den ene tradition, nemlig at Erik accepterede den nye tro. I en note (s. 386 note 73) gør han sig derimod til talsmand for en anden mulighed, nemlig at Erik ikke modtog kristendommen – selv om der i kilden ret beset står, at Erik døde før kristendommens indførelse.

Den, der påtager sig at skrive en syntese, vil altid stå over for det problem, at han umuligt formår at beherske samtlige de specialvidenskaber, der ligger inden for syntesens område. I et værk som det foreliggende ville det derfor være urimeligt at forvente, at forfatteren skulle have sat sig fuldstændigt ind i de meget komplekse problemer omkring sagaernes affattelsestidspunkter og pålidelighed. Da fremstillingen på den anden side i så høj grad præges af en diskuterende holdning – og da forfatteren i så høj grad inddrager læseren i sin fortrolighed – er det dog nok et spørgsmål, om ikke læseren på dette væsentlige punkt burde være blevet orienteret om de problemer, der knytter sig til denne centrale materialegruppe. For tidsrummet 1500–1700 er temaet de danske forsøg på igen at knytte forbindelsen med det gamle norske skatteland. Denne skildring er på udmærket vis sat ind i en større europæisk sammenhæng, nemlig

dels engelsk, nederlandsk og baskisk hvalfangst og fiskeri i Nordatlanten og dels forsøgene på at finde nordvestpassagen til Asien. På det lærdomshistoriske område demonstrerer forfatteren endelig, hvorledes islandske og norske lærde var med til at holde kendskabet om Grønland i live.

I bind II, der fremstår som et dobbeltbind, behandles udviklingen fra omkring 1700 til 1782. Det fornemmes, hvorledes materialet nu vokser; og fremstillingen vokser i takt hermed. Temaerne er selve genoptagelsen af forbindelsen med Grønland, missionen og handelen, samt eskimosamfundets møde med europæerne. Baggrunden for Hans Egedes missionsvirksomhed og missionens første år belyses grundigt. Forfatteren har her kunnet bygge på ældre og også nyere Hans Egede-forskning; men fremstillingen er suppleret på grundlag af nyt og hidtil uudnyttet materiale. Også skildringen af den statslige danske mission og af de mähriske brødres virksomhed er indgående. Ligheder og forskelle belyses; redegørelsen er fordomsfri, med vilje til at forstå og vurdere også det pietistiske element; og forfatteren viser stor indlevelsessevne i fremstillingen af den eskimoiske befolknings reaktion på mødet med kristendommen og med andre aspekter af europæisk kultur. Samtidig demonstrerer han klart, hvorledes missionens betydning fra i 1720'erne at have været den dominerende langsomt reduceres igennem århundredet, for tilsidst på en række områder at ende som et besværligt anhang til handelskompagniernes og statsmagtens overvejende kommercielle aktiviteter.

Fra et dansk synspunkt må de økonomiske forbindelser med Grønland igennem det 18. århundrede karakteriseres som aktiviteter af yderst beskedne dimensioner og ydermere som en konstant underskudsforretning. Når man alligevel læser disse kapitler med interesse og med udbytte, skyldes det derfor, at de meget instruktivt belyser ekspansionsproblemer og ekspansionsformer, der er typiske for det 18. århundrede. Man følger, hvorledes besejling og handel indledes af det økonomisk og administrativt utilstrækkeligt funderede Bergens-kompagni, for derpå – efter et halvhjertet forsøg på et kongeligt guvenørstyre – at overgå til en dansk privatmand, der støttes med beskedne statstilskud og mere omfattende semistatslige beføjelser. I takt med regeringens voksende interesse i at sikre en kontinuerlig besejling og handel overgår forbindelsen derpå i 1750 til det i vid udstrækning statskontrollerede »Almindeligt Handels-selskab«, for efter dets ophævelse i 1774 at indgå i Guldbergs prætentiose hvalfangst- og skibbygningsprojekter. Denne udvikling afsluttes endelig med en reorganisering inden for rammerne af den statslige »Kongelige oktrojerede grønlandske, islandske, finmarkske og færøske Handel« i 1781.

Det er i disse kapitler muligt på nært hold at følge de styrendes skiftende intentioner og at få et indtryk af afstanden imellem mål og resulta-

ter. Samtidig belyses det meget klart og instruktivt, hvorledes de styrende – med stigende diplomatisk dristighed og i takt med anlæggelsen af nye kolonier – hævder den danske konges overhøjhed over Grønland over for engelske og navnlig nederlandske hvalfangere. Fra og med 1776 var hele Vestkysten fra Upernavik til Kap Farvel et sammenhængende bælte af kolonier med tilhørende landområde; udviklingen fra Hans Egede blev samtidig afsluttet med, at Grønland blev lukket for såvel kongens undersåtter som udlændinge; og besejling og handel var herefter et statsmonopol. Det er imidlertid naturligt, at interessen i denne periode må koncentrere sig om de eskimoiske samfund, snarere end om nogle få hundrede europæeres aktivitet i en håndfuld diminutive kolonier; men netop afsnit af denne art rejser som bekendt de største problemer. Materialet er så godt som fuldstændigt enten skrevet eller formidlet af europæere; og forfatteren har derfor stået i den for enhver forsker af oversøiske områder typiske situation: udfra et europæisk materiale at skulle uddrage, rense og fortolke så megen information som muligt om et samfund, der var og forekom vedkommende europæere fremmed og tildels uforståeligt.

Som følge af denne typiske materialesituation har forfatteren måttet renoncere på selvstændige afsnit om de eskimoiske samfund; og han erkender selv (s. 517), at linjerne »er vanskelige at få øje på«, og at billedet af den vestgrønlandske befolknings udvikling i dette tidsrum »synes at være temmelig kalajdoskopisk«. Snarere end at beklage en materialesituation, der alligevel ikke kan ændres, må det derfor fremhæves, at forfatteren med held har formået at aftvinge sit materiale en række væsentlige – omend i sagens natur spredte – oplysninger om Grønland og den eskimoiske befolkning. I kapitlerne om mission og handel fremtræder hovedlinjerne i det eskimoiske fangersamfunds sæsonbestemte vandringer, dets fangstmetode og de enkelte små samfunds struktur. Det er muligt i hovedtrækkene at følge den europæiske påvirkning, i form af nye jagtredskaber, afhængigheden af europæiske varer, samt den gradvise omlægning af fangst og jagt, med henblik på at kunne betale disse varer med produkter, som europæerne særligt efterspurgte. Små, nye samfund udviklede sig – på godt og ondt – omkring de enkelte kolonier; og på en række centrale områder såsom fangstformer, regler for fordeling af bytte, ægteskab, arveforhold, forsorg og retsregler kan man følge konfrontationen imellem de eskimoiske og de europæiske normer og interesser.

Fremstillingen er omhyggeligt gennemarbejdet; og en eftersøgning efter fejl vil formentlig kun give et yderst magert udbytte. (Dog må datoen 17. april 1730 på side 203 vel være en fejlskrivning for 17. april 1731?) Et udtryk som »med næsten diabolsk elskværdighed affyrede Guldberg denne højst chokerende bordbombe« (s. 541) må endvidere karakteriseres som en undtagelse fra reglen om en klar og fængslende skrivemåde.

Derimod giver den uhyre stofmættede, detaljerede og materialenære fremstillingsform anledning til overvejelser. Forfatteren er ikke selv blind for problemet. Han har – med rette – følt savnet af forundersøgelser, på hvilke han kunne bygge sin syntese (s. 594–95). Han har derfor selv måttet foretage en væsentlig del af disse detailundersøgelser; og han har valgt »at bringe de enkelte studier og deres resultater ind i helhedsskildringen med den nødtørftigste dokumentation og den kortest mulige beskrivelse«. Af samme grund er noterne »svulmet kraftigt op i antal og omfang«.

Det er ubestrideligt, at forfatteren har stået over for betydelige – men samtidig også typiske – vanskeligheder ved udformningen af denne syntese. Resultatet er blevet en velformuleret, men samtidig uhyre detaljeret fremstilling; og en sådan har selvsagt sine fordele og ulemper. Den gør det på den ene side muligt på meget nært hold at følge udviklingen på en lang række områder, at blive delagtiggjort i forfatterens overvejelser fra problem til problem, og at kunne efterprøve forfatterens brug af materialet. På den anden side – og det er nok den væsentligste anke – vil det trods forfatterens bestræbelser på at hjælpe læseren formentlig vise sig vanskeligt for mange at fastholde hovedlinjerne – og fastholde læsningen – i mængden af detaljer. Det rejser derfor spørgsmålet, om det ikke havde været mere hensigtsmæssigt at give en noget kortere og mere prægnant tekst, og så i højere grad udnytte noteapparatet til belæg og diskussion. Efter anmelderens mening bærer det – for øvrigt udmærkede og formelt tilfredsstillende – noteapparat nemlig på ingen måde præg af at være svulmet op, hverken hvad angår noternes antal eller deres omfang. Når denne indvending mod bind II er fremført, må det retfærdigvis bemærkes, at forfatteren siden da har søgt at løse netop dette dispositionsproblem for bind III's vedkommende. I forstudiet »Fire detailkomplekser i Grønlands historie 1782–1808. Sammenstilling og fortolkning af materiale« (1974) analyseres og afklares nogle væsentlige enkeltproblemer, nemlig forholdet til de fremmede hvalfangere, aspekter af sælfangsten, sygdomme og retsforhold i Vestgrønland; og hertil slutter sig en afhandling om skoleforhold 1721–1807 i »Årbog for dansk skolehistorie« 1972.

Som bind I og II af »Grønlands historie« nu foreligger, er de et smukt vidnesbyrd om et myreflittigt arbejde med et stort og i høj grad nyt kilde-materiale, en betydelig åbenhed og iderigdom i fremlæggelsen og en stor veloplagthed i formuleringen. Det er derfor også forståeligt, at de to bind i henholdsvis 1970 og 1973 er udkommet på engelsk i »C. Hurst: Area Studies«. Lektor Gad har i høj grad opfyldt de mål, han oprindeligt satte sig med sit magnum opus; værket vil være det nødvendige grundlag for enhver, der vil fordybe sig i emnet; og man må håbe, at de voksende materiale-mængder ikke vil komme til at stå hindrende i vejen for en fortsættelse af »Grønlands historie«.

Ole Feldbæk